

УДК 342.562.2

А.В. ПОРТНОВ, Інститут законодавства
Верховної Ради України

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОЧИНСТВА ЯК ПИСЬМОВІ ФОРМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Ключові слова: конституційне судочинство, процесуальна юрисдикція, Конституційний Суд України

Проведення судово-правової реформи передбачає не лише реформування системи органів судової гілки влади, але й вдосконалення процесуального порядку відправлення різних видів правосуддя, особливо – конституційного, оскільки його ефективність є гарантією конституційного ладу в Україні. Зміст і характер судового конституційного процесу, визначений законодавством, проявляючись у процесуальній формі його відправлення, відтворюється у структурі, порядку здійснення кожної стадії, оформленої відповідним процесуальним актом. Хоча Законом України “Про Конституційний Суд України” [1], Регламентом Конституційного Суду України [2] і визначені акти конституційного судочинства, якими оформлюються процесуальні дії Суду, однак постає питання про відповідність процесуальної форми і змісту того чи іншого акту. Так, у процесі відправлення конституційного судочинства приймаються, зокрема, процесуальні ухвали та протокольні ухвали (параграф 54 Регламенту Конституційного Суду України). Разом із тим, сутність цих актів не розкрита і тому потребує додаткового опрацювання питання про те, чому саме так названі ці ухвали і чи є ці акти власне ухвалами.

Для вирішення проблеми відповідності процесуальної форми та змісту актів консти-

туційного судочинства доцільно звернутись до напрацювань тих галузевих юридичних наук, у дослідженнях з яких вивчалась зазначена проблема. Зокрема, певний ступінь вивченості це питання отримало у дослідженнях з теорії права, кримінального права та процесу (В.В. Лазарев [3], Ю.І. Мельников [4], О.Ф. Шебанов [5], Л.Д. Кокорев [6], М.О. Якуб [7] та інші).

Таким чином, необхідність дослідження проблеми з’ясування сутності актів конституційного судочинства як форми процесуальної юрисдикції Конституційного Суду України, що і є метою цієї статті, обумовлена як недостатнім науковим доробком, так і потребою визначення у чинному законодавстві відповідних термінів.

У наукових дослідженнях з теорії права, кримінального права доводився невідривний зв’язок процесуальної форми і змісту. Так, про процес як “життя” матеріального закону у поведінці учасників суспільних відносин зазначав Ю.І. Мельников. Він доводив, що сутність категорії “зміст” виражається через сукупність зв’язків, внутрішніх процесів, тенденцій розвитку, єдність якостей об’єкта процесу. Категорія “форма” визначена як спосіб вираження змісту, його структура. При цьому наголошувалось на діалектичний взаємозв’язок форми і змісту [4, с.8, 9]. О.Ф. Шебанов визначає зміст як конкретне вираження сутності предмета, явища на сучасній сходинці його розвитку. Зміст має в собі сутність і конкретизує її в усій різноманітності, яка складає його правові норми. Така конкретизація сутності здійснюється завдяки визначальній правовій формі вираження вказаних норм [5, с.12, 15]. Досліджуючи проблеми ефективності правозастосовчих актів, В.В. Лазарев вказував, що будь-який предмет, явище як у природі, так і у суспільстві має свій зміст і форму. Визначним фактором при цьому є зміст, а форма - активною впливовою засадою відносно змісту. При цьому він зазначав про суперечки між формою і змістом, які виникають на певному часовому етапі, як одні з джерел розвитку і вдоскона-

лення предмета, процесу, явища [3, с.27]. Л.Д. Кокорев вказував на взаємозв'язок процесу із характером матеріально-правових відносин, оскільки являє собою їх реалізацію і знаходить свій вираз у конкретних процесуальних формах – актах [6, с.46].

При вивченні питання процесуальних форм здійснення кримінального судочинства, М.А. Якуб зазначав про процесуальну форму як сукупність встановлених процесуальним законом умов здійснення діяльності у цілому, а також кожної окремої процесуальної дії (чи комплексу таких дій) і ухвалення кожного рішення у справі, яким зазначається зв'язок і послідовність запроваджуваних дій і прийнятих рішень. Вчений вказував, що процесуальна форма (процесуальний порядок) утворює детально врегульоване стійке юридичне визначення, суворо обов'язковий стабільний правовий режим діловодства з кримінальних справ [7, с.8]. Він розумів під процесуальною формою усі форми відправлення судочинства, тобто - як умови, так і послідовність діловодства окремих процесуальних дій і прийняття рішення, так і умов діловодства зі справи у цілому. Тим самим безпосередньо пов'язувались процесуальна форма самого судочинства і процесуальні форми документів, прийнятих у процесі його здійснення. Вчений вказував на вимоги, яким повинна відповідати процесуальна форма судочинства: 1) доцільність, тобто сприяння ефективності судочинства, процесуальні форми документів вимагають організувати судову діяльність і пов'язані з нею відносини таким чином, щоб сприяти досягненню завдань судочинства; 2) відповідність завданням конкретної стадії кримінального процесу; 3) побудова за принципами, які лежать у основі організації влади; 4) наявність надійних гарантій законності як у слідчій, так і у судовій діяльності; 5) раціональність і простота процесуальної форми; 6) моральність; 7) логічність [7, с.20-33].

Висновком, який формулює М.А. Якуб, є зазначення того, що у процесуальній формі знаходить своє втілення зміст процесу. Зако-

нодавець встановлює порядок судочинства відповідно до завдань, поставлених ним перед процесом, зі змістом і характером судової діяльності. Цим обумовлюється як структура процесу, так і порядок кожної стадії.

Теоретичний доробок вчених з теорії права, кримінального права та процесу важливий. Разом із тим, характеризуючи акти конституційного судочинства як форми процесуальної юрисдикції Конституційного Суду України, слід врахувати особливості конституційної процесуальної юрисдикції, порівняно із іншими видами юридичного процесу, зокрема - кримінального:

- відправлення конституційного судочинства регулюється нормами конституційного процесуального права,
- прийняття рішень чи висновків Конституційним Судом не пов'язане із накладенням санкцій,
- здійснюється єдиним органом судової влади – Конституційним Судом України, повноваження якого встановлені Конституцією України, конституційним законом – Законом України “Про Конституційний Суд України”,
- відсутній порядок оскарження рішень чи висновків, прийнятих Конституційним Судом.

Між процесуальною формою і змістом актів конституційного судочинства існує логічний взаємозв'язок. Разом із тим, функціональне призначення кожного акту у судовому конституційному провадженні конкретне і це обумовлює наявність певних особливостей взаємозв'язку. Так, призначенням конституційного подання чи конституційного звернення є реалізація права щодо захисту конституційного ладу, яке надається суб'єктам - Президенту України, не менш як сорока п'яти народним депутатам України, Верховному Суду України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Кабінету Міністрів України, громадянам України, іноземцям, особам без громадянства. Суб'єкт конституційного подання

чи конституційного звернення у будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду може відкликати його за письмовою заявою. Оскільки зазначені акти спрямовані на реалізацію певного права, їх можна віднести до групи правореалізуючих актів.

Результат розгляду справи конституційної юрисдикції оформлюється правозастосовчим актом – рішенням чи висновком, призначенням яких є оформлення результатів розгляду справи конституційної юрисдикції.

Можна виділити ще декілька груп актів конституційного судочинства. Зокрема, акти, функціональне призначення яких пов'язане з використанням у процесі перевірки законності і обґрунтованості вимог суб'єктів права на конституційне подання чи конституційне звернення. Їх можна виділити у групу процедурних актів. Наприклад, ухвала про призначення експертизи у справі, висновок експертизи тощо.

Слід відзначити наявність ще одного акту конституційного судочинства – окремої думки судді Конституційного Суду. Суддя Конституційного Суду України, який підписав рішення, висновок Конституційного Суду України, має право, незалежно від того, голосував він “за” чи “проти” прийняття рішення або давання висновку, викласти у письмовій формі свою окрему думку у справі у семиденний строк від дня голосування (параграф 56 Регламенту Конституційного Суду України). Викладення окремої думки судді Конституційного Суду не тягне за собою юридичних наслідків. Так, статтею 69 Закону України “Про Конституційний Суд України” визначено обов'язковість виконання рішень і висновків Конституційного Суду.

Отже, форма акту конституційного судочинства та його зміст знаходяться у взаємозалежності логічній і змістовній, що відображає не тільки легітимність кожного, але й значення у механізмі правового регулювання конституційних процесуальних відносин.

Слід зазначити ще про один аспект процесуальних актів (не тільки актів конституцій-

ного судочинства). Вони посвідчують певні юридичні факти, пов'язані із рухом розгляду юридичної справи з моменту її надходження до суду до закінчення розгляду і настання юридичних наслідків. Так, Є.Г. Лук'янова зазначала, що під юридичними фактами у науці і практиці розуміють конкретні соціальні обставини (дії і події), які викликають, відповідно норм права, настання певних правових наслідків – виникнення, зміну і припинення правових відносин [8, с.188]. Зазначають такі ознаки юридичних фактів: а) являють собою різні життєві обставини, умови і факти; б) визначаються у нормах права, точніше у їх гіпотезах; в) слугують неодмінною умовою виникнення, зміни чи припинення правовідносин; г) тягнуть за собою суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин; д) забезпечуються державним примусом [9, с.447].

Стосовно юридичних фактів у судовому конституційному процесі слід зазначити, що вони мають певні якості і повинні бути зафіксовані у відповідній формі, встановленій законодавством. Ті юридичні факти, наслідком яких є виникнення правовідносин у сфері відправлення конституційного судочинства, виступають у виді юридичного складу, який містить матеріально-правовий характер і охоронюване право відношення. Такі юридичні факти закріплені у нормах конституційного процесуального права. Однак, на сьогодні окремого процесуального закону, яким були би регламентовані, зокрема, і юридичні факти у сфері відправлення конституційного судочинства не прийнято. Закон України “Про Конституційний Суд України” містить і матеріальні, і процесуальні норми.

Взаємозв'язок між змістом і процесуальною формою акту конституційного судочинства, враховуючи що вони являють собою певні юридичні факти, проявляється у невідривності змісту і форми. Так, якщо конституційне подання направляється до Конституційного Суду, воно повинно мати не тільки правильно оформлену письмову форму,

реквізити, але й аргументацію вимог, зважаючи на характер застосування норм матеріального права.

Отже, забезпечення єдності і взаємозв'язку змісту акту та його процесуальної форми веде до здійснення відповідних процесуальних дій аж до прийняття рішення у справі конституційної юрисдикції. Головним при цьому є забезпечення несперечливості форми і змісту.

Виходячи з вищевикладеного, можна сформулювати поняття та ознаки письмової процесуальної форми акту конституційного судочинства.

Під *письмовою процесуальною формою акту конституційного судочинства* розуміється регламентований законодавством порядок оформлення процесуальних дій у процесі відправлення конституційного судочинства, яким визначені вимоги до реквізитів, самого тексту, послідовності його викладення і розташування у документі та порядок реалізації.

Загальними ознаками *письмової процесуальної форми акту конституційного судочинства* можна назвати: а) офіційний характер; б) спосіб закріплення, встановлений законодавством; в) залежність форми і змісту від функціонального призначення кожного акту; г) взаємозалежність і взаємозв'язок між процесуальною формою і змістом; д) залежність змісту від норми, якою визначено відповідну процесуальну дію на конкретній стадії судового конституційного провадження; е) закріплює дію кожного учасника судового конституційного провадження на його стадіях.

Таким чином, *письмова процесуальна форма акту конституційного судочинства* являє собою один з головних елементів судового конституційного провадження.

Для визначення поняття акту конституційного судочинства доцільно проаналізувати надбання вчених тих галузевих юридичних наук, в яких ці питання вивчалися. Так, поняття процесуального документу у цивільному процесі було сформульовано Ю.О. Поповою. Вона зазначала, що процесуальні

документи – це сукупність актів, які закріплюють процесуальні дії суду і інших суб'єктів процесу в зв'язку з порушенням, розглядом і вирішенням цивільних справ, постановлень і інших судових рішень, ухвал, а також у зв'язку з їх переглядом [10, с.13]. У цьому визначенні відображені основні ознаки процесуального документу: залежність від стадії цивільного процесу, закріплення процесуальних дій суду і кожного учасника процесу, однак потребують подальшого врахування особливі ознаки процесуального документу, а саме – вимоги до процесуальної форми і змісту, їх взаємозалежність і взаємозв'язок тощо.

При визначенні поняття процесуальних актів конституційного судочинства слід враховувати особливості здійснення судового конституційного провадження та спільне для усіх актів призначення. Так, *судове конституційне провадження* стадійне. На кожній його стадії досягається своя мета та виконуються власні завдання, але у межах загальної мети та на виконання загальних завдань судового конституційного провадження, беруть участь певне коло учасників. Процесуальне оформлення кожної стадії провадження має відмінності, обумовлені характером відповідних процесуальних дій.

Спільними загальними ознаками актів конституційного судочинства можна назвати: а) приймає єдиний орган конституційної юрисдикції - Конституційний Суд у зв'язку із реалізацією повноважень щодо здійснення конституційного судочинства, б) призначенням є закріплення процесуальних дій Суду і учасників провадження на кожній його стадії.

Отже, *актом конституційного судочинства* визначено офіційний документ, прийнятий Конституційним Судом України, яким закріплюються процесуальні дії Суду і учасників судового конституційного провадження на кожній його стадії, зафіксовані на матеріальному носії інформації, мають реквізити і викладені за допомогою прийомів і засобів юридичної техніки, виступають га-

рантом законності у державі і конституційного ладу.

У цьому понятті закріплені усі ознаки акту як юридичного документу у структурі конституційної процесуальної форми. Визначені ознаки не суперечать одне одному, у них відображено: місце акту у структурі судового конституційного провадження, його функціональне призначення. Це визначення доцільно закріпити у чинному законодавстві, врахувавши при розробці нормативно-правового акту, яким було би регламентоване відправлення конституційного судочинства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 р., № 422/96-ВР // ВВР України. -1996. -№ 49. -Ст.272.
2. Рішення Конституційного Суду “Регламент Конституційного Суду України” від 05.03.1997 р. // Офіційний вісник України. - 1997. -№ 20. -Ст.87.
3. Лазарев В.В. Эффективность право-

применительных актов. –Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1975. –207 с.

4. Мельников Ю.И.. Природа и содержание норм процессуального права в социалистическом обществе: Учебное пособие. –Ярославль: Ярославльск. гос. ун-т, 1976. -116 с.

5. Шебанов А.Ф. Нормативные акты советского государства: Лекции. –М.: Изд-во Моск. ун-та, 1956. –390 с.

6. Кокорев Л.Д. Развитие и совершенствование уголовно-процессуальной формы. –М.: Юрид. лит., 1979. –146 с.

7. Якуб М.А. Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. –М.: Юрид. лит., 1981. –144 с.

8. Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права. –М.: НОРМА, 2003. –234 с.

9. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник /За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. -К.: Юрінком Інтер, 2006. -688 с.

10. Попова Ю.А. Гражданско-процессуальная документация: Учебное пособие. –Краснодар: Кубанск. гос. аграр. ун-т, 1996. –98 с.

Портнов А.В. Акты конституційного судочинства як письмові форми процесуальної юрисдикції Конституційного Суду України // Форум права. -2008. -№ 2. –С.415-419 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08pavksu.pdf>

Щодо відповідності їх процесуальної форми і змісту, з'ясовується сутність актів конституційного судочинства як форми процесуальної юрисдикції Конституційного Суду України.

Портнов А.В. Акты конституционного судопроизводства как письменные формы процессуальной юрисдикции Конституционного Суда Украины

В отношении соответствия их процессуальной формы и содержания, выясняется сущность актов конституционного судопроизводства как формы процессуальной юрисдикции Конституционного Суда Украины.

Portnov A.V. Certificate of the constitutional legal proceedings as written forms of remedial jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine

Concerning conformity of their remedial form and the maintenance, the essence of acts of the constitutional legal proceedings as forms of remedial jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine is found out.